

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ ЗА НЕПРЕКЪСНАТОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Виолета Атанасова

“Само непрекъснатото вървене напред, само денонощното бдение във великия храм на науката дават човеку право с чест да носи своето велико име ч о в е к (к. н. - Л. К.); в противен случай той е равен с добитъкът, който живее само физически, а не нравствено.”¹ Тази мисъл на бележития революционер и просветител Любен Каравелов е концентриран израз на схващането му за необходимостта от непрекъснато образование. Той поставя образованието в тясна връзка с възпитанието и разделя единния възпитателно-образователен процес на три елемента:

1. Отхрана - от раждането на детето до 3 години;

2. Възпитание - от 3 години до неопределено време;

3. Образование - от 3 години до края на живота².

Следователно българският педагогически мислител разглежда образованието като перманентен процес, който започва от най-ранна възраст (три години) и съпътства човека през целия му живот. Самообразованието е необходима надстройка над училищното образование, което от своя страна е продължение на семейното.

Като първи образователен фактор в онтогенетичното развитие Каравелов посочва *семейството*. Според него то е длъжно да изпълнява образователна функция наред с възпитателната и да подготвя детето за училище. Умственото възпитание в семейството следва да се насочи към предоставяне на елементарни знания на детето и формиране на начални мисловни процеси, което е необходимо за интелектуалната му подготовка за училище. “Ако нашите учители се оплакват - и то съвсем справедливо, - че учениците им са малко приготвени за усвояването на науките, то причината са родителите им, които би трябвало да им дадат барем първоначалните знания и да ги научат да мислят” - пише Каравелов³.

Той определя водеща роля на майката във възпитанието и началното образование на детето. Препоръчва ѝ да не се ограничава само в разказването на приказки, а и да дава на детето знания за обкръжаващата го действителност, да му обяснява причините за природните явления и да го ориентира в живота. Необходимо е тя “да отговаря на детското любопитство, т.е. да му обясни при-

чините на природните явления, да просвети умът му с положително знание и да му укаже положителният път към действителният живот". За образец Каравелов посочва американката, която не само въвежда детето в основите на вярата, а го запознава и с "първите правила на аритметиката, част от географията, граматиката и множество сведения из практическия живот"⁴.

Основен образователен фактор е *училището*. Каравелов разглежда училищното образование като необходим етап от подготовката на детето за живота - "училището не е нищо друго освен приготвителен клас за великото училище (к. н. - Л. К.), т.е. за животът..."⁵. Във връзка с това поставя пред него образователни, възпитателни и развиващи задачи: да предоставя полезни знания на учениците; да формира у тях научен светоглед; да развива интелекта им; да ги развива в нравствено отношение. Според Каравелов "целта на всяка една една школа е да открие на своите ученици ония свещени истини, които са в състояние да изведат човечеството из неговите заблуждения, които го опознават със законите на природата, които развиват умствените му способности и които му дават средства да улучши своето морално и материално положение и да достигне до спокоен живот"⁶.

На основата на лични впечатления, придобити по време на

обучението му в България, на добрата осведоменост за съвременното състояние на българските училища, както и за образователните системи в САЩ и някои европейски страни, Любен Каравелов изгражда своята позиция за структурата на училищната система. Той препоръчва в нея да се включат три степени.

1. *Първоначални школи* - според него те следва да осъществяват само елементарна подготовка. Каравелов възприема идеята на Й. Ф. Хербарт за възпитаващо обучение и заявява, че основната функция на обучението в началните училища е възпитателната - "първоначалните школи трябва само да развиват, да приготвяват и да назначават път, т.е. да възпитават, следователно най-голямата тяхна обязаност е да образуват нравствени характер и енергическо побуждение в детето, щото то да може лесно да получи високо образование"⁷. Според Каравелов е необходимо във всяко селце да се открият такива училища, в които учениците да получават знания "барем за по-първите нужди и обязанности на човекът към онова общество, между което щат да живеят"⁸.

2. *Реални гимназии* - основната им цел е осигуряване на широка общообразователна подготовка с реална насоченост. Каравелов не се противопоставя на усвояването на специални знания (например по земеделие, селско стопанство, домашна икономия и

др.), но се обявява против приоритетното им изучаване, водещо до ранна професионална и жизнена предопределеност. Принципен противник на класическото образование, той отрича необходимостта от класически гимназии. Каравелов не определя сроковете на обучение в началното училище и гимназията, но предвижда общото образование в тях да приключи на 15-годишна възраст, след което всеки в зависимост от интересите и наклонностите си да избира направлението на специализиращата си подготовка⁹. Прави впечатление кратката обща продължителност на обучението в началното училище и гимназията - осем години. Но при абстрахиране от названието гимназия, става ясно, че Каравелов има предвид средната училищна степен.

3. *Висши школи* - основната им цел е осигуряване на специализирана подготовка за свещеници, земеделци, търговци и др. - "т.е. поповете да изучават черковните правила, черковните обряди и др., земеделците своята агрикултура, търговците своите бухгалтерии, жените своите специални домашни занятия и т.н."¹⁰. В някои от статиите си Каравелов изтъква необходимостта и от висша педагогическа школа¹¹. Той не предвижда в т. нар. висши школи

да се получава университетско образование, а по-скоро специализирано средно образование. Българският мислител не отрича необходимостта от университетско образование, но смята, че в момента е много по-важно да се изгради здрава основа на българското образование, а после да се правят проекти за неговото доизграждане¹². За удовлетворяване на необходимостта от специалисти в различни области на живота Каравелов предвижда да се подпомага обучението на български младежи в чужбина. За "най-способните и най-достойните" младежи предлага да се учредят стипендии, за да могат да продължат образованието си в Русия¹³.

Макар и да разглежда училището като основен и най-значим образователен фактор, Каравелов приема, че неговата дейност може да се подпомага и допълва и от други институции и организации с образователни функции. На първо място сред тях посочва *Българското книжовно дружество*, като му отредява ролята на разсадник на образованието, разпространител на реални и полезни за народа знания¹⁴. *Читалището* е също важен фактор за разпространение на полезни знания сред народа, чиито образователни задачи според Каравелов са следните: 1. Да орга-

низира публични сказки, в които се разглеждат въпроси из различни научни области; 2. Да печата книги, които да продава на умерена и достъпна цена¹⁵. Каравелов определя образователна функция и на *женските дружества*. Приветства създаването им по българските земи и предлага в тях да се разискват и въпроси за обществената и семейната роли на жената, за пътищата, по които тя може да преодолява препятствията пред своето разви-

тие, за отглеждането и възпитанието на децата в семейството и др.¹⁶

Възгледите на Любен Каравелов за непрекъснатото образование отразяват началната степен на развитие на тази идея. Те съответстват на възможностите и потребностите на българското общество през последното десетилетие преди Освобождението. Възгледите му са израз на неговия стремеж за приобщаване на българския народ към модерния свят.

БЕЛЕЖКИ

¹ Свобода, г. I, бр. 3, 19 ноем., 1869, с. 18.

² За женското възпитание. - Знание, г. II, бр. 3, 15 март, 1876, с. 45.

³ Пак там, бр. 2, 29 февр., 1876, с. 29.

⁴ Пак там, с. 29.

⁵ Възпитание и образование. - Свобода, г. II, бр. 15, 10 апр., 1871, с. 119.

⁶ Независимост, г. IV, бр. 41, 27 юли, 1874, с. 329.

⁷ Възпитание и образование. - Свобода, г. II, бр. 16, 17 апр., 1871, с. 127.

⁸ Ние сме си ние. - Свобода, г. II, бр. 41, 25 март, 1872, с. 327.

⁹ За женското възпитание. - Знание, г. II, бр. 3, 15 март, 1876, с. 45; Ние сме си ние..., с. 328.

¹⁰ За женското възпитание..., бр. 3, 15 март, 1876, с. 45.

¹¹ Независимост, г. III, бр. 41, 30 юни, 1873, с. 322; г. IV, бр. 24, 30 март, 1874, с. 190.

¹² Ние сме си ние..., с. 327-328.

¹³ С какво може да се помогне на българите. - В: Каравелов, Л. Събрани съчинения. в 12 т. Т.7, под ред. на Ц. Унджиева, С., 1985, с. 26-27.

¹⁴ Частно мнение за Българското книжовно дружество. - Свобода, г. I, бр. 35, 22 юли, 1870, с. 274; Частно мнение. - Свобода, г. III, бр. 2, 8 юли, 1872, с. 15.

¹⁵ За българските читалища. - Свобода, г. I, бр. 2, 12 ноем., 1869, с. 16.

¹⁶ За женските дружества в Българско. - Свобода, г. I, бр. 1, 7 ноем., 1869, с. 2-3.